

ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТАНИЛЦУУЛГА

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль
/Шинэчилсэн найруулга/-ийн төслийн
талаар

Улсын Их Хурлаас 2023 оны 05 дугаар сарын 31-ний өдөр баталсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтөөр Үндсэн хуулийн Хорин нэгдүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийг “Улсын Их Хурал нэг танхимтай, нэг зуун хорин зургаан гишүүнтэй байна. Улсын Их Хурлын далан найман гишүүнийг олныг төлөөлөх, дөчин найман гишүүнийг хувь тэнцүүлэн төлөөлөх аргаар сонгоно” гэж өөрчлөн найруулсан.

Улсын Их Хурлын 2023 оны 44 дүгээр тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар баталсан “Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтөд хууль тогтоомжийг нийцүүлэх хуваарь”-ийн 6-д Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийг Улсын Их Хурлын 2024 оны хаврын ээлжит чуулганы хугацаанд дээрх өөрчлөлттэй нийцүүлэхээр заасан. Дээр дурдсан хууль зүйн үндэслэл, шаардлагад нийцүүлэн Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулав.

Монгол Улсын Их Хурлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслөөр Монгол Улсын Их Хурлын бүрэн эрх, түүний зохион байгуулалтын бүтэц, бүрэлдэхүүн, Улсын Их Хурлын гишүүний бүрэн эрх, халдашгүй байдал, түүний баталгаа, Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны журмыг тогтоохтой холбогдсон харилцааг зохицуулсан. Хуулийн төсөл нь 8 бүлэг, 53 зүйлтэй бөгөөд хуулийн төсөлд дараах зарчмын шинжтэй зохицуулалтыг шинээр буюу шинэчлэн боловсруулж тусгалаа.

Нэгдүгээр бүлэг Нийтлэг үндэслэл:

Хуулийн төслийн 4 дүгээр зүйлд Улсын Их Хурлын зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Их Хурлын тухай хууль, Монгол Улсын Үндсэн хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах журмын тухай хууль, Монгол Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль, Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулиас бусад хуулиар зохицуулахыг хориглосон зохицуулалт шинээр тусгав. Ингэснээр Улсын Их Хурлын бие даасан байдлын хууль зүйн баталгаа дээшлэх нөхцөл бүрдэнэ.

Хуулийн төслийн 5 дугаар зүйлд хууль, Улсын Их Хурлын бусад шийдвэрийг Улсын Их Хурлын цахим хуудсанд болон “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэлд албан ёсоор бүрэн эхээр нь нийтлэх бөгөөд “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл цаасан болон цахим хэлбэртэй байх зохицуулалтыг тусгав. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэлийн цаасан болон цахим хэлбэрийг хууль зүйн хувьд адил хүчин чадалтайг хуульд зааснаар хууль тогтоомжийг иргэд, олон нийтэд цаг алдалгүй шуурхай хүргэх, хүртээмжийг дээшлүүлэх ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

Хоёрдугаар бүлэг Улсын Их Хурлын бүрэлдэхүүн:

Хоёрдугаар бүлгийн 8 дугаар зүйлд Улсын Их Хурлын гишүүний зарим бүрэн эрхийг шинэчлэн найруулав. Тухайлбал, гишүүн “хуульд өөрөөр заагаагүй бол хууль тогтоомжийн төслийн талаар зарчмын зөрүүтэй саналын томъёоллоо холбогдох Байнгын хороонд ажлын хоёроос доошгүй өдрийн өмнө хүргүүлэх”-ээр төсөлд тусгав.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин есдүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Улсын Их Хурлын гишүүн бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ өргөсөн тангаргаасаа няцаж Үндсэн хууль зөрчсөн бол түүнийг Улсын Их Хурлын гишүүнээс эгүүлэн татах үндэслэл болно ...” гэж заасан зохицуулалтыг хэрэгжүүлэх журмыг хуулийн төслийн 9 дүгээр зүйлд тусгав.

Хуулийн төслийн 13 дугаар зүйлд Улсын Их Хурлын дарга “шаардлагатай гэж үзвэл Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх хууль тогтоомжийн төслийн талаар хууль зүйн дүгнэлт гаргуулж, хуульд заасан шаардлага хангуулах”-аар, мөн зүйлийн 3.1.16-д Ерөнхий сайдаас гаргасан хүсэлтийг үндэслэн хууль тогтоомжийн төслийг баталсан тов, дараалал харгалзахгүйгээр чуулганы хуралдаанаар яаралтай хэлэлцэх эсэхийг Улсын Их Хурлын дарга нэгдсэн хуралдаанд оруулж шийдвэрлүүлэхээр тус тус заав.

Гуравдугаар бүлэг Улсын Их Хурлын зохион байгуулалтын бүтэц:

-Мэтгэлцээн

Хуулийн төслийн 21 дүгээр зүйлийн 21.20-д “Нам, эвслийн бүлгээс хууль тогтоомжийн төслийн үзэл баримтлалын хүрээнд мэтгэлцээн явуулах шаардлагатай гэж санал гаргасан бол чуулганы нэгдсэн хуралдаанаар хууль тогтоомжийн төслийг хэлэлцэх эсэх үе шатанд мэтгэлцээн явуулна” гэж зааснаар нэгдсэн хуралдаанаар хууль тогтоомжийн төсөл хэлэлцэхэд мэтгэлцээн явуулах эрх зүйн үндсийг боловсронгуй болгов. Ингэснээр нам, эвслийн бүлгүүд хуулийн төслийн талаарх санал, дүгнэлтээ урьдчилан гаргаж, тухайн санал дүгнэлтийн үндэслэлээ нэгдсэн хуралдаанд танилцуулах замаар иргэд олон нийтэд тухайн хууль тогтоомжийн төслийн хэрэгцээ, шаардлага, ач холбогдлыг таниулах, өөрсдийн байр сууриа илэрхийлэх боломжийг бүрдүүлэх юм. Үүний үр дүнд хууль тогтоомжийн чанар, үр нөлөө дээшилнэ гэж үзэж байна.

-Байнгын болон бусад хороо

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Хорин наймдугаар зүйлийн 1-д “Улсын Их Хурал үйл ажиллагааныхаа зохих салбар, чиглэлээр Байнгын хороодтой байна”, мөн зүйлийн 2-т “... Байнгын болон бусад хорооны бүрэн эрх, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны журмыг хуулиар тогтооно” гэж тус тус заасан. Мөн Монгол Улсын Их Хурлын 2019-2024 оны стратеги төлөвлөгөөний 1.1.1-д “Үйл ажиллагаа нь Байнгын хорооддоо төвлөрсөн парламентыг төлөвшүүлэх...”-ээр тусгасан.

Улсын Их Хурлын үндсэн бүтцийг тодорхойлохдоо бүрэн эрхээ шинээр эхлүүлж байгаа Улсын Их Хурал бодлогоо тодорхойлж байх чиг хандлагыг харгалзан Улсын Их Хуралд зайлшгүй байх бүтцийг оновчтой, давхардалгүй байх зарчимд нийцүүлэн тодорхойлов.

Улсын Их Хурал дараах Байнгын хороотой байхаар төсөлд тусгав. Үүнд:

1. Аж үйлдвэржилтийн бодлогын;
2. Аюулгүй байдал, гадаад бодлогын;
3. Байгаль орчин, хүнс, хөдөө аж ахуйн;
4. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын;
5. Ёс зүй, дэгийн;
6. Инновац, цахим бодлогын;
7. Нийгмийн бодлогын;
8. Төрийн байгуулалтын;
9. Төсвийн;
10. Хууль зүйн;
11. Эдийн засгийн.

Хуулийн төслийн 22 дугаар зүйлийн 22.3-т Байнгын хорооны нийтлэг бүрэн эрхийг нарийвчлан зохицуулав. Байнгын хороо нь Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлэх гол бүтэц болохын хувьд түүний хянан шалгах бүрэн эрх нь Засгийн газрын хуулийн биелэлтийг зохион байгуулж хангах үйл ажиллагаанд хяналт тавихад голлон чиглэхээр зохицуулав.

Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа мэргэшсэн Байнгын хороондоо төвлөрөх зарчмын дагуу хууль тогтоомжийн төслийн чанарыг сайжруулах хүрээнд хуулийн төслийн 22.3.9-д “хэлэлцэж байгаа хууль тогтоомжийн төсөл, хамт өргөн мэдүүлсэн бусад төслийн талаар хууль зүйн дүгнэлт болон тэдгээрийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гарах зардлын тооцоо, улсын төсөвт үзүүлэх нөлөөллийн талаар дүн шинжилгээ гаргуулах” бүрэн эрхийг шинэчлэн найруулж тусгав.

Түүнчлэн хуульд өөрөөр заагаагүй бол Байнгын хороо нийтээр дагаж мөрдөх хэм хэмжээ тогтоосон дүрэм, журам батлахгүй байх, хянан шалгах ажлын мөрөөр хууль тогтоомжийг боловсронгуй болгох, биелэлтийг хангуулах асуудлаар Засгийн газар, холбогдох бусад байгууллагад чиглэл өгөх асуудлыг Байнгын хорооны түвшинд бус, харин Байнгын хорооны саналаар нэгдсэн хуралдаанаар шийдвэрлэхээр төсөлд тусгав.

Байнгын хорооны бүрэлдэхүүний тухайд 25 хүртэл гишүүнтэй байхаар бүрэлдэхүүний тоог нэмэгдүүлж, ингэхдээ нэг гишүүн хоёроос илүүгүй Байнгын хороонд харьяалагдахаар тусгав.

Байнгын хорооны гишүүнчлэлд тодорхой хязгаарлалтыг тогтоохоор хуулийн төсөлд оруулав. Гишүүдийн тоо нэмэгдсэнтэй холбогдуулан хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийн ажлын зааг ялгааг тодруулж зарим зохицуулалтыг шинээр оруулав. Тухайлбал, Улсын Их Хурлын дарга болон Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүний албан үүргийг хавсран гүйцэтгэж байгаа гишүүн зөвхөн нэг Байнгын хороонд харьяалагдахаар, Засгийн газрын гишүүний албан үүргийг хавсран гүйцэтгэж байгаа гишүүний хувьд эрхлэх асуудал нь хамаарах салбарын Байнгын хороонд харьяалагдахгүй байхаар төсөлд тусгав. Түүнчлэн нэг Байнгын хороонд Засгийн газрын гишүүний албан үүргийг хавсран гүйцэтгэж байгаа гишүүн хоёроос илүүгүй байхаар, Ерөнхий сайд, Засгийн газрын гишүүний албан үүргийг хавсран гүйцэтгэж байгаа гишүүн нь Байнгын, дэд, хянан шалгах түр хорооны даргаар ажиллахгүй байх зохицуулалтыг төсөлд тусгав.

Мөн Байнгын хорооны харьяанд түүний эрхлэх асуудлын тодорхой хэсгийг дагнан хариуцах үүрэг бүхий дэд хороо байгуулж болох бөгөөд дэд хорооны гол үүрэг нь хяналт

шалгалтын ажил байхаар төсөлд тусгав. Тусгай хяналтын, Төсвийн зарлагын хяналтын, Улсын Их Хурлын гишүүний халдашгүй байдлын, Хүний эрхийн, Тогтвортой хөгжлийн дэд хороог хуулиар байгуулахаар, бусад дэд хороог Байнгын хорооны саналыг үндэслэн нэгдсэн хуралдаанаар хэлэлцэж байгуулахаар төсөлд тусгав.

Хянан шалгах түр хорооны зохицуулалтыг боловсронгуй болгох хүрээнд түр хороог байгуулах хугацаа, байгуулж болохгүй нөхцөл, хорооны төсөв зэрэг харилцааг хуулийн төслөөр шинээр зохицуулав. Тухайлбал, хянан шалгах түр хороог дараах тохиолдолд байгуулахгүй байхаар төсөлд оруулав. Үүнд:

- Улсын Их Хурлын нэгэн бүрэн эрхийн хугацаа дуусахад зургаан сараас бага хугацаа үлдсэн бол;
- тухайн асуудлаар хянан шалгах түр хороо ажиллаж байгаа бол;
- яллах дүгнэлт үйлдэж шүүхэд шилжүүлсэн эрүүгийн хэрэгтэй холбоотой асуудлаар;
- татан буугдсанд тооцсоноос хойш нэг жилийн хугацаа өнгөрөөгүй бол.

-Улсын Их Хурал дахь нам, эвслийн бүлэг

Хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хуульд нам, эвсэл бүлэг байгуулж болохоор заасныг парламентын бие даасан байдлын зарчмын дагуу Улсын Их Хурлын сонгуулийн дүнгээр нэг нам, эвслээс албан ёсоор нэр дэвшиж 12 ба түүнээс дээш гишүүн сонгогдсон бол уг гишүүд нийлж нам, эвслийн бүлэг байгуулж болохоор төсөлд тусгав. Нам, эвслийн бүлэг байгуулж болох гишүүдийн тоо 8 байгааг Улсын Их Хурлын бүрэлдэхүүний тоо нэмэгдсэнтэй холбогдуулан 12 ба түүнээс дээш болгож шинэчлэв.

Нам, эвслийн бүлэг байгуулах, тарах, гишүүн өөр бүлэгт нэгдэх, гарах, Засгийн газар байгуулах бүлэг байгуулах зэрэг харилцааг нарийвчлан зохицуулснаар хууль тогтоох, гүйцэтгэх эрх мэдлийн байгууллага тогтвортой, бүтээмжтэй ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэв.

Улсын Их Хуралд суудалтай нам, эвслийн сахилга батыг сайжруулах, хууль тогтоох ажиллагааны чанар, үр нөлөөг дээшлүүлэх зорилгоор нам, эвслийн бүлэг хууль тогтоомжийн төсөлд санал, дүгнэлт заавал гаргах, нэгдсэн хуралдаанд нам, эвслийн бүлгийн байр суурийг тодорхой тооны гишүүд төлөөлөн илэрхийлэх, нам, эвслийн бүлгийн саналаар хууль тогтоомжийн үзэл баримтлалын хүрээнд мэтгэлцээн явуулах зэрэг шинэ зохицуулалтыг төсөлд тусгав.

Мөн бүлгийн ажлын алба, түүний гүйцэтгэх ажлыг тусгайлан зохицуулж, бүлгийн гишүүдэд мэргэжил, арга зүйн туслалцаа үзүүлэх, гишүүний гаргах зарчмын зөрүүтэй саналыг томъёолох, судалгаа, лавлагаа, мэдээллээр хангах үүрэг гүйцэтгэхээр төсөлд тусгав.

Дөрөвдүгээр бүлэг Улсын Их Хурлын нэгэн бүрэн эрхийн хугацаа:

Дөрөвдүгээр бүлэгт хуулийн төслөөр зарчмын өөрчлөлт ороогүй.

Тавдугаар бүлэг Улсын Их Хурал бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх:

Уг бүлгийн хүрээнд 36 дугаар зүйлд хууль санаачлах хүрээ, хязгаарыг тодорхойлохдоо “бусад хуулийн төслийг өргөн мэдүүлэх, Улсын Их Хурлаар хэлэлцэх, батлахдаа дагалдах хэлбэрээр Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа, хуралдааны дэгтэй холбоотой хууль тогтоомжийг өөрчлөхийг хориглох” зохицуулалтыг шинээр тусгав.

Хуулийн төслийн 37 дугаар зүйлд Улсын Их Хурал хянан шалгах бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх зарчим, арга хэлбэрийг шинэчлэн тодорхойлов. Тухайлбал, Улсын Их Хурлын хянан шалгах ажил нь Засгийн газрын хуулийн биелэлтийг зохион байгуулж хангах үйл ажиллагаа болон Улсын Их Хуралд ажлаа шууд хариуцан тайлагнадаг байгууллагын хууль биелүүлэх үйл ажиллагаанд хяналт тавихад голлон чиглэгдэхийг онцгойлон заав. Мөн Улсын Их Хурлаас хийх хяналт шалгалтыг Улсын Их Хурлын нэгдсэн удирдамжаар хэрэгжүүлэхээс бусдаар төрийн болон нутгийн удирдлагын байгууллагын хяналт шалгалттай давхардуулахгүй хэрэгжүүлэх зарчмыг төсөлд тусгав.

Зургадугаар бүлэг Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны нээлттэй, ил тод байдлыг хангах:

Монгол Улсын Их Хурлын 2019-2024 оны стратеги төлөвлөгөөний 3.1-т “Төлөөллийн ардчиллыг эрхэмлэх, парламентын ил тод байдлыг хангах, иргэдийн төрд итгэх итгэлийг бэхжүүлэх үйл ажиллагааг төгөлдөржүүлэх” зорилтыг дэвшүүлсэн.

Энэ хүрээнд Улсын Их Хурлын үйл ажиллагааны талаарх нээлттэй мэдээллийг хийх албан тушаалтнуудыг хуулийн төсөлд тодорхойлов. Тухайлбал, Улсын Их Хурлын дарга, гишүүн, нам, эвслийн бүлгийг төлөөлөн дарга, дэд дарга, Байнгын, дэд, хянан шалгах түр хорооны дарга, Тамгын газрын холбогдох албан тушаалтан мэдээлэл хийж болохоор зохицуулав. Түүнчлэн Улсын Их Хурал чуулганы хуралдааныг шууд нэвтрүүлэх, үйл ажиллагаа, батлагдсан хууль тогтоомжийг сурталчлах телевиз, радиогийн тусгай сувагтай байж болохоор төсөлд тусгав.

Парламентын ардчиллын үнэт зүйл, зарчмыг иргэд, олон нийт, ялангуяа өсвөр үеийнхэнд түгээн дэлгэрүүлэх нь орчин үеийн парламентын шинэчлэлийн нэг чиглэл болж байна. Энэ хүрээнд Улсын Их Хурлын Тамгын газар парламентын боловсрол, парламентат ёсны талаарх иргэдийн мэдлэгийг дээшлүүлэх мэдээлэл, сургалтыг зохион байгуулахаар төсөлд тусгав. Мөн парламентын ардчиллын үнэт зүйлийг бүртгэх, цуглуулах, хадгалж хамгаалах, судлах, сурталчлах, иргэд, олон нийтэд таниулах чиг үүрэг бүхий Парламентын музей Тамгын газрын бүтцэд ажиллах зохицуулалтыг төсөлд тусгав.

Долдугаар бүлэг Гишүүний халдашгүй байдал, бүрэн эрхийн баталгаа, төсөв, хавсран гүйцэтгэж болох ажил, албан тушаал, үйл ажиллагаанд нь хориглох зүйл:

Улсын Их Хурлын бие даасан байдал, хариуцлагатай байдлыг дээшлүүлэх зорилгоор Улсын Их Хурлын гишүүний халдашгүй байдал, бүрэн эрхийг түдгэлзүүлэх эсэх асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэх үндэслэл, журмыг хуулиар нарийвчлан зохицуулав.

2023 онд батлагдсан Монгол Улсын Үндсэн хуульд оруулсан өөрчлөлтийн үзэл баримтлалын дагуу Улсын Их Хурлын нэг гишүүнд ногдох зардлын хэмжээг нэмэгдүүлэхгүй байх зарчмыг баримтлан гишүүний зөвлөх, туслах, бие төлөөлөгч-

туслахын орон тоо, гишүүн бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд зайлшгүй шаардлагатай бусад зардал, хангамжийг тогтоох хууль зүйн үндсийг хуулийн төсөлд тусгав.

Наймдугаар бүлэг Улсын Их Хурлын үйл ажиллагаа явуулах нөхцөлийг хангах:

Улсын Их Хурлын Тамгын газар, Улсын Их Хурлын гишүүний зөвлөх, туслах, бие төлөөлөгч-туслах, Улсын Их Хурал дахь нам, эвслийн бүлгийн ажлын албаны чиг үүрэг, эрхлэх ажил, ажилтны эрх зүйн байдлыг хуулийн төсөлд нарийвчлан зохицуулав.

Улсын Их Хурлын бие даасан байдлыг хангах зарчмын хүрээнд Тамгын газрын жилийн төлөвлөгөө, ажилтны ажлын гүйцэтгэл, үр дүнг Ерөнхий нарийн бичгийн даргын баталсан журмын дагуу хууль тогтоох эрх мэдлийн ажлын онцлогтой уялдуулан төлөвлөх, үнэлж дүгнэх зохицуулалтыг төсөлд оруулав.

Түүнчлэн Улсын Их Хурлын гишүүний зөвлөх, туслах нь гишүүнд бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь мэргэжил, арга зүй, техник, зохион байгуулалтын туслалцаа, дэмжлэг үзүүлэх үүрэг гүйцэтгэх зохицуулалтыг төсөлд тусгав.

---o0o---